

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

Дипломна робота
на здобуття першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
на тему:

«Формування громадянської та соціальної
компетентностей учнів засобом
вивчення життя та діяльності Августина
Волошина»

студентки IV курсу, групи СОІз–
41

спеціальності 014.03 Середня
освіта

(Історія)

Ковач Марії Іванівни

Керівник:

Єгрешій Олег Ігорович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Міщук Андрій Іванович

кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Життєвий шлях, діяльність та творча спадщина Августина Волошина.....	8
Розділ 2. Формування громадянської компетентності шляхом вивчення життєдіяльності Августина Волошина.....	25
Розділ 3. Формування соціальної компетентності засобом вивчення життя і діяльності діяча.....	41
Висновки.....	53
Список використаних джерел та літератури.....	55
Додатки.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Історія дає педагогам широкі можливості реалізації компетентісного педагогічного підходу в процесі її викладання. За допомогою історії можна сформувати цілий ряд компетентностей учнів: логічну, аксіологічну, хронологічну, математичну, просторову та багато інших. Проте є дві, на нашу думку, головні компетентності, формування яких є призначенням історії: громадянська та соціальна. Жоден інший шкільний предмет не дає таких широких можливостей для формування в дітей цих компетентностей. Проблема полягає в тому, що вчителі не приділяють достатньо уваги формуванню цих компетентностей. Більше того, в багатьох школах, особливо в сільських, методика викладання історії зводиться до одного принципу – сухе подання навчального матеріалу. Цей підхід потрібно змінювати, оскільки ігнорування вчителями формування в учнів громадянської та соціальної компетентностей, може звичайно призвести до непоправних наслідків.

Можна сказати, що брак сформованості громадянської компетентності призводить до ігнорування людьми їхніх громадянських обов'язків, відсутності правильної громадянської позиції, відсутності почуття відповідальності перед своєю Батьківщиною. Тобто діти, так би мовити, «ризикують не стати патріотами своєї батьківщини». Крім того несформованість громадянської компетентності нерідко призводить до колабораціонізму – співпраці з ворогом на шкоду власному народу (ми можемо це бачити на прикладі окремих східних і південних областей України де певна частина українців так і не стали справжніми українцями).

Своєю чергою, брак соціальної компетентності призводить до поширення цілого ряду важко вирішуваних суспільних проблем: насилля, війни, булінг, релігійна нетерпимість, расова дискримінація і т. д. Формування громадянської та соціальної компетентностей найефективніше здійснювати за допомогою подання конкретних прикладів, а саме історичних діячів у яких ці компетентності були сформовані на найвищому рівні. Одним

із таких діячів був Августин Волошин. Саме тому, доречним є дослідження життя та діяльності Августина Волошина як засобу формування громадянської та соціальної компетентності школярів.

Авторка цих рядків усвідомлює, що особа Августина Воложина неодноразово ставала об'єктом досліджень вітчизняних науковців, але не так багато є, власне, напрацювань у яких автори прагнули б з'ясувати ступінь «адаптації» життєдіяльності та творів цього історичного діяча до загальноосвітньої школи. У цьому і вбачаємо актуальність теми.

Об'єкт дослідження – життєдіяльність та творча спадщина українського громадсько-політичного діяча і священика Августина Волошина, застосування теми до ЗЗСО.

Предмет дослідження – формування громадянської та соціальної компетентностей школярів шляхом вивчення життєдіяльності і творів Августина Волошина.

Мета цієї роботи – визначити можливості формування громадянської і соціальної компетентностей в учнів/ліцеїстів засобом вивчення життя і діяльності Августина Волошина.

Завдання:

- 1) .Означити основні віхи життя та діяльності Августина Волошина;
- 2) .З'ясувати основні сутності громадянської та соціальної компетентностей;
- 3) .Інтегрувати життя та діяльність Августина Волошина в процес формування громадянської компетентності учнів
- 4) .Інтегрувати життя та діяльність Августина Волошина в процес формування соціальної компетентності учнів

Короткий огляд джерел та літератури. Із комплексу літератури, що присвячений дослідженню даної теми доцільно виділити такі групи: Твори Августина Волошина. Вартує виділити передусім такі його праці: «О соціальному вихованню» [1], «Загальна педагогіка» [2], «Дидактика» [3], «Педагогіка і дидактика» [5], «Про шкільне право будучої Української

держави» [7], «Про брехливість дітей» [6] Вони представляють неабияке значення в ділянці зясування поглядів самого Августина Волошина на виховання підростаючого покоління, а також його бачення навчання дітей у закладах загальної освіти (які предмети/дисципліни вартує вивчати досконаліше, глибше, а на які належить звертати дещо менше уваги). Висновки – відповідні: Августин Волошин був патріотом, який усвідомлював, що дисципліни гуманітарного профілю із національним ухилом є найважливішими. Деякі, здебільшого короткі роботи Августина Волошина були надруковані в періодичних і в окремих неперіодичних виданнях – наприклад «Свобода» [9] чи «Просвіта» [11]. Інша річ, що це зовсім коротенькі статті і не можуть давати повної уяви про педагогічні погляди Августина Волошина. Окрема річ – історіографія теми. Тут, звісно, на «провідних ролях» роботи відомого в Україні дослідника, вихованця Прикарпатського національного університету Миколи Вегеша, який є сам вихідцем із Закарпаття і є автором низки праць, зокрема, монографічної продукції, приуроченої життю і діяльності Августина Волошина [20, 21, 22, 23]. Можемо виділити, зокрема, такі праці написані ним самостійно чи у співавторстві: «Життєвий шлях Августина Волошина» [18], «Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України» [21], «Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу» [22], «Українська Греко-Католицька Церква в портретах» [23]. Остання річ – це спільна праця М.Вегеша з івано-франківською істрикинею Наталією Концур.

Можемо також згадати відомого історика С.Віднянського, який також є автором окремих статей, присвячених особі А.Волошина [24, 25]. Можна також відзначити книгу історикині Т. Беднаржової «Августин Волошин – державний діяч, педагог мислитель» [19]. Історик М.Геревич є автором окремих історіографічних праць, серед яких є деякі роботи, присвячені і постаті А.Волошина. Можемо виділити його статтю «Історіографія досліджень постаті Августина Волошина в українській науці», яка 2021 р. вийшла друком у журналі «Знання, освіта, право, менеджмент». Потрібно

також згадати статтю Л. Ньорби «Августин Волошин – мислитель і борець за національну ідею», яка побачила світ в українському теоретико-методологічному часописі «Психологія і суспільство» [28]. Робота А. Штефана «Августин Волошин – Президент Карпатської України» цікава тим, що вийшла друком у Карпатському дослідному центрі міста Торонто (в Канаді). Це типове діаспорне видання [30]. Вищезазначені книги і статті можна типологізувати як публікації, присвячені дослідженню життя та сфер діяльності самого Августина Волошина.

Назагал можна свідчити, що праць, присвячених особі Августина Волошина є чимало, але усі вони мають, так би мовити, узагальнюючий характер, розкривають переважно різні грані життя і діяльності цього історичного діяча, мають різний рівень джерельної бази та історіографічних покликань. Попри це майже всі ці праці не містять адаптативної складової в ділянці застосування матеріалу до загальноосвітніх шкіл.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у спробі теоретичного інтегрування життя та діяльності Августина Волошина в процес формування громадянської та соціальної компетентностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Географічні межі дослідження становлять передусім територію Закарпаття а також місто Будапешт, де навчався діяч, Прагу (активно займався науковою діяльністю) та Москву, де у в'язниці Лефортово помер Августин Волошин.

Хронологічні рамки роботи визначені 1874–1945 рр. і обумовлюються роками життя Августина Волошина.

Методологічною основою дипломної роботи є принципи об'єктивності, всебічності, системності. Загальнонаукові принципи – індукції і дедукції, аналізу й синтезу, логічний і описовий.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає в тому, що її матеріал може бути використаний при підготовці семінарських занять з

історії України та методики викладання історії, при підготовці уроків з історії України, а також при підготовці різних виховних заходів.

Структура та обсяг бакалаврської роботи складається із змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (усього 40 літературних позицій) та додатків. Робота налічує 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ТВОРЧА СПАДЩИНА АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

В історичному вимірі України є усталеною думка про те, що на Закарпатті, на відміну від Галичини і Буковини, рівень національної свідомості завжди був низьким. Історики аргументують це тим, що в цьому регіоні досить тривалий проміжок часу панували проросійські настрої, тобто «москвофільство» представниками якого були такі історичні діячі як Адольф Добрянський та Іван Раковський. Така точка зору дослідників є, на наш погляд, цілком обґрунтованою, оскільки вплив русофільської течії в краї був дійсно значним. Проте з часом діяльність прихильників возз'єднання з Москвою перестала грати яку-небудь роль у культурно-політичному житті краю. Витіснення москвофільських настроїв було зумовлене появою на політичній арені історичних діячів, які прагнули пробудити національну свідомість людей і зробити максимум можливого для того, щоб у майбутньому Закарпаття увійшло до складу великої об'єднаної незалежної України. Головним ідеологом та натхненником національного відродження краю у ХХ ст. був священнослужитель Августин Волошин.

Про життя Августина Волошина та його багатогранну суспільну діяльність написано багато наукових праць у різних галузях знань (історія, педагогіка, психологія, соціологія, філософія, право та інші). Водночас оприлюднено чимало спогадів його соратників та сучасників. Майже всі автори, дослідники й мемуаристи концентрують увагу на його культурно-освітній, педагогічній, громадській, політичній і священничій діяльності. [26, с. 81]. Ці аспекти буде висвітлено нами нижче.

Народився Августин Іванович Волошин 17 березня 1874 року у невеличкому селі Келечин Волівського округу Марамороської жупи Австро-Угорщини (нині – населений пункт Міжгірського району Закарпатської області України) в родині сільського священника. [23, с. 55]. Незважаючи на

те, що діти священика в ті часи перебували на привілейованому становищі, Іван Волошин дотримувався постулату, що його діти не повинні бути «дармоїдами», а тому Августин залюбки допомагав старшим односельчанам на землі, не цурався ніякої фізичної роботи. [21, с. 74]

Натомість, більшість греко-католицьких священників зламу XIX і XX ст. змадяризувалися, пристосувалися до пануючої системи і забули не тільки свій край, народ, але й мову. Батько Августина Волошина до цієї категорії духовенства не належав. Він з дитячих років прищепив сину любов до рідної мови, українського народу, виховував його в дусі християнської моралі. Тому не випадково, що багато педагогічних праць Августина Волошина проникнуті глибокою релігійністю, любов'ю до Бога. [21, с. 74] Виховання в селянському оточенні, у національно-свідомій родині, де панували добрі народні звичаї і традиції, багатючий закарпатський фольклор, сформувало в талановитого хлопчика глибоко патріотичний світогляд. [21, с. 72]

Коли Августина сповнилося дев'ять років, батько (Іван Волошин) відправив його на навчання в Ужгород. Відтак із 1883 до 1892 рр. Августин Волошин навчався в Ужгородській гімназії. Цей навчальний заклад нічим не відрізнявся від решти йому подібних у тодішній Австро-Угорській монархії. Незважаючи на посилення мадяризації, яка полонила ужгородську гімназію, А. Волошин, все-таки, не вважав роки навчання в ній втраченими. Він досконало оволодів угорською, а також грецькою, латинською, німецькою, чеською, словацькою, сербською, російською та староболгарською мовами, адже тодішня система гімназійського навчання забезпечувала високий рівень знань іноземних мов, а також гуманітарних предметів. [23, с. 60, 61, 62].

Ще під час навчання талановитого юнака запримітив єпископ Юлій Фірцак, який опікувався ужгородською гімназією, і запропонував йому продовжити освіту на теологічному факультеті Пазманського університету в Будапешті. 1892 р. Августин Волошин дав згоду і невдовзі став студентом цього навчального закладу. Цей престижний навчальний заклад Угорщини був укомплектований на досить високому рівні й незважаючи на те, що

А.Волошин провчився в ньому тільки рік (завадила хвороба), почув для себе багато цікавого й корисного. Зауважимо, що Будапешт славився своїми бібліотеками, які мали рідкісні книги із різних галузей знань. А.Волошин зібрав велику кількість матеріалів про давні часи краю, які згодом використав у своїх працях. Опрацювавши чимало різних документів, які зберігалися в архівосховищах Будапешта, Августин Волошин дотримувався думки, що під час викладання історії в школі потрібно приділяти більше уваги моральним питанням, які вирішені історією, а також доповнювати його розглядом розвитку мистецтва епох. [22, с.101,102]

Урешті 1893 р. А. Волошин переїхав до Ужгорода і там у 1896 р. закінчив навчання в місцевому теологічному ліцеї. Після закінчення теологічного факультету він одружується на дочці професора Ужгородської гімназії Ірині Іванівні Петрик. [25, с. 81, 82,]

22 березня 1897 р. А. Волошин був висвячений і почав служити капеланом в Ужгороді. [20, с. 112] Саме цей шлях він обрав від самого початку свого життя, тому не дивно, що із просвітницькими ідеями хотів донести свої релігійні погляди. І це закономірно: коли людина розвивається духовно, то вдосконалюється і в усіх інших відношеннях та аспектах. [28, с. 41] Його релігійна діяльність випала на надзвичайно важкий час для Греко-католицької церкви на Закарпатті. Саме тоді почалася фанатична боротьба Еміла Меллеша - греко-католицького пароха в Будапешті, спрямована на обов'язкове запровадження угорської мови під час богослужінь. А. Волошину довелося важко адже сили, свого роду, були явно не рівні. Можливо саме тому сучасні дослідники по-різному трактують даний етап в діяльності А. Волошина. [20, с. 112-113]

У той час А. Волошин здобув не тільки вищу теологічну освіту, а й добився значних успіхів у світській діяльності. 1900 р. він одержав диплом професора математики і фізики після успішного закінчення вищої педагогічної школи в Будапешті. Це дало йому можливість і право викладати дані предмети в Ужгородській вчительській семінарії. [18, с. 13]. Спочатку

А. Волошин працював викладачем, а з 1912 до 1938 рр. – директором цього престижного на Закарпатті навчального закладу. [22, с. 130].

Крім того, отець А.Волошин досить активно займався в той час видавничою діяльністю. Наприкінці XIX ст. вийшли друком його дві перші книги: «Методическая граматика карпаторусского языка для народных шкіл», написана в 1899 р., витримала три видання. Це стосується і його «Читанки для угро-русской молодежи», перше видання якої з'явилося в Ужгороді 1900 р. Мине якихось 15-20 років і за його підручниками будуть навчатися практично всі закарпатські діти: як учні шкіл, так і студенти вчительських семінарій. Варто урахувати й те, що на час виходу першої книги А. Волошина її авторові сповнилося лише 25 років. [22, с. 130].

Говорячи про формування світогляду Августина Волошина, слід сказати про ще один важливий фактор. Наприкінці XIX століття А. Волошин декілька разів побував у Львові. Він зокрема активно комунікував із диригентом львівського мистецького товариства «Боян» Губчаком. На думку дослідників, саме Губчак запросив молодого педагога і священника до Львова. Перша поїздка до цього старовинного українського міста спричинила справжній переворот у душі Волошина. Він побачив, яка велика різниця в рівні свідомості галицьких українців і його земляків. Волошина вразила та величезна маса українських газет і журналів, що видавалися в Галичині. Користуючись нагодою, він підписався на цілий ряд видань («Галичанин», «Діло», «Свобода» та ін.). Невдовзі зав'язалися дружні стосунки між А. Волошином і Гіядором Скрипським, який навчався у Львівському університеті. Можна без перебільшення сказати, що саме тоді в нього з'явилося бажання створити на Закарпатті організацію, яка би була схожою на галицьку «Просвіту». [18, с. 14]

Період 1900–1938 рр. був одним із найплідніших у житті Августина Волошина. Саме в ці роки він зарекомендував себе як видний педагог, активний просвітянин, видавець книг, газет і журналів, чудовий господарник. Саме в цей час А. Волошин активно займався політичною діяльністю,

ініціюючи утворення власної партії і представляючи інтереси виборців в чехословацькому парламенті. Вся його різностороння діяльність була спрямована на благо свого народу і завдяки їй А. Волошин здобув значний авторитет в народі, з яким не могли не рахуватися навіть його недруги. Всенародна любов закарпатців до Августина Волошина проявлялася в тому, що його називали Батьком. [21, с. 83].

Зауважимо, що ще у 1864 р. з ініціативи Олександра Духновича було засноване «Общество св. Василя Великого». Його діяльність була пов'язана з такими діячами як Іван Раковський та Іван Мондок. Хоча завданням товариства було проводити освіту серед широких верств населення і захищати рідний край від мадяризації, однак у 80-х роках XIX століття воно почало занепадати. Справа зрушилася з мертвого місця тільки тоді коли товариство очолили Василь Гаджега, Петро Гебей і, власне, Августин Волошин. Патріотично налаштовані священники вирішили продовжити славні традиції Духновича і товариства. Августин Волошин усвідомлював, що поширення знань в народі неможливе без друкованої продукції. Саме з його ініціативи товариство придбало у 1899 р. друкарню і почало видавати художні твори, молитовники та іншу богословську літературу. Вийшов друком «Буквар», налагодився систематичний випуск газети «Наука». Представники москвофільства в краї, не говорячи вже про австро-угорські власті, зустріли ініціативу Августина Волошина з великими побоюваннями. [23, с. 69]. До слова, угорська влада дійсно планувала закрити товариство. Сучасник Августина Волошина Августин Штефан у своїй книзі зазначає: «Порадившись з о. Петром Гебеєм та з єпископом Юлієм Фірцаком, А. Волошин запропонував, що треба добровільно розв'язати «Общество» і майно його передати торговельному товариству. Бо в Мадярщині на культурні товариства не було закону і тому уряд міг з ними робити, що хотів. Але на торговельне товариство був торговельний закон й уряд міг діяти лише в рамках закону.» [30, с. 37].

1902 р. виникло акціонерне товариство «УНІО», і при ньому невдовзі почали функціонувати друкарня і книгарня. Власниками «УНІО» були Віктор Камінський і Августин Волошин. Товариство видавало газету «Наука». Перше число «Науки» вийшло в 1907 р. за редакцією віце-ректора Ужгородської духовної семінарії Юлія Чучки. Також товариство видавало різноманітну релігійну літературу, зокрема впродовж 1911–1919 рр. виходило друком видання «Село» – додаток до «Науки». Починаючи з 1904 р. почали видаватися маленькі книжечки із серії «Поучительное чтение», які могли придбати навіть незаможні люди. Ці та деякі інші видання відіграли значну роль у поширенні освіти серед краян. Газета «Наука», зокрема, закликала до створення кооперативів, читалень, вела постійну й цілеспрямовану боротьбу проти алкоголізму і розпутства. Без сумніву, завдяки саме «Науці» і А. Волошину, ще напередодні Першої світової війни діяло близько 420 кооперативів та близьких їм за напрямками роботи товариств. [25, 101-102]

Вже починаючи з 1903 р. газета «Наука» завдяки зусиллям його редактора Августина Волошина стає не лише єдиною на Закарпатті руською газетою, а й популярним виданням, яке відіграло велику роль у культурному й громадському житті краю. У виданні друкувалися численні матеріали про повсякденне життя закарпатців, зусилля лихварів і безземелля селянства, поширювалися знання із різних галузей, зокрема, про культуру землеробства, важливість відкриття й відвідування читалень тощо. [22, с. 134-135]. 1922 р. видання «Наука» змінило назву на «Свобода».

Слід зазначити, що Августин Волошин вкрай негативно ставився до ідеалів соціалізму. Неприязливе ставлення А. Волошина до соціалістичної ідеї прослідковується в багатьох його книгах і навіть підручниках. У цьому відношенні «Свобода» не була винятком, зображаючи Радянську Росію, а потім СРСР як «імперію зла та безбожництва». У статті «Демократична шкільна система» (До питання новелізації шкільних законів)», опублікованій у 1938 р., А. Волошин акцентував на тому, що є два фактори які

перешкоджають розвитку шкільної системи – комунізм і фашизм. [18, с. 16]. Детальніше про суспільно-політичний устрій СРСР Августин Волошин написав у праці «Про шкільне право будучої Української держави», опублікованій у Празі у 1942 р. [25]. У цій праці Августин Волошин зазначав таке: «Школа сталася там не засобом культури, але засобом одної партії, партії комуністів, яка веде завзяту боротьбу проти головних ділянок культури, особливо проти чинників моральної культури, як проти родини, проти церкви, і т. д. [7, с. 12]. Написане Августином Волошином у даній статті абсолютна правда. Школа в Радянському Союзі була засобом пропаганди комуністичних ідеалів, але аж ніяк не засобом освіти та культури. Вчителів для цього ретельно вербували. Люди, які вчилися при Радянському Союзі стверджують: «У школі нам постійно повторювали: «Ми йдемо до світлого комуністичного майбутнього!» Але те світле комуністичне майбутнє так ніхто й не відчув, не побачив». Щодо боротьби в Союзі з церквою Августин Волошин теж має рацію. У 20-ті – 30-ті роки антирелігійна кампанія була в самому розпалі: руйнування храмів, «конфіскація» церковного майна, перетворення вцілілих храмів на склади. Родинне життя також перебувало під цілковитим контролем влади. Заборонялося святкування таких свят як Різдво та Великдень. Натомість у школі в той час популярною була гра «Безбожник», за умовами якої учні мали цілитися у фігурки священнослужителів.

Зауважимо, що громадська діяльність отця А.Волошина не обмежувалась редагуванням газети «Свобода». З ініціативи Августина Волошина на Закарпатті виникло товариство «Просвіта». [23, с. 73]. Проте перша спроба заснування «Просвіти» була невдалою – її зірвали русофіли. [29, с. 77]. Однак вже друга спроба принесла успіх – 9 травня 1920 р. товариство було засноване. [23, с. 73]. Утворення культурно-просвітницького товариства викликало ентузіазм у підкарпатської інтелігенції. На певний час «Просвіта» стала тим товариством, яке об'єднало у своїх лавах переважну

більшість представників інтелігенції. [29, с. 94] Отець А.Волошин став одним з керівників цього товариства.

Цікаві думки висловив А. Волошин про те як в організаційному плані повинна виглядати читальня «Просвіти». 30 червня 1922 р. він прочитав реферат на черговому з'їзді товариства на тему: «Яка праця чекає нас для поднесення освіти серед населення?». А. Волошин просив так організувати роботу читалень, щоб із них прості люди могли взяти якомога більше користі. [23, с. 73] Численні документи свідчать про те, що читальні засновували переважно представники вчительства. І це закономірно. Але було чимало випадків, коли самі селяни були засновниками читалень. Саме цього, вірогідно, і бажав Волошин. [22, с. 153].

Августин Волошин по праву вважається першим просвітянином ХХ ст. на Закарпатті. Зокрема йому належить велика заслуга у вихованні просвітянських кадрів, залученні до роботи в структурах «Просвіти» учительства, налагодженні тісних взаємин закарпатської і галицької «Просвіти». Невдовзі товариство «Просвіта» стало масовою громадською організацією на Закарпатті, охоплювало всі здорові сили українців краю і його діяльність спрямовувалася на популяризацію української культури, збереження рідної мови, утвердження української національної свідомості серед закарпатців. Про це говорять такі цифри: вже у 1923 р. було 4 філії і 80 читалень «Просвіти», які нараховували 4000 членів, у 1935 р. було вже 10 філій, 235 читалень з 16 550 членами, а також діяли Народний дім «Просвіти» в Ужгороді. [22, с. 154-155]. Протягом 1920–1937 рр. товариство видало 150 художніх творів і науково-популярних книг для народу загальним накладом 450 тис. примірників. Зокрема, А. Волошин особисто докладав великих зусиль для видання 14-ти томів «Наукового збірника товариства «Просвіти» (1922–1938), де публікувалися, зокрема, історичні дослідження В. Гаджеги, Д. Дорошенка, В. Пачовського, І.Кондратовича, М. Лелекача, В. Бірчака та інших українських учених, які відіграли важливу роль у зміцненні української етнонаціональної орієнтації Закарпаття. [25, с. 119-120].

Вершиною діяльності закарпатської «Просвіти» став всепросвітянський з'їзд, що відбувся в Ужгороді 17 жовтня 1937 р. Близько 30 тисяч просвітянських активістів з усіх сіл та містечок краю, які представляли 25 політичних партій, громадських організацій, редакцій періодичних видань виступили з «Маніфестом до українського народу Підкарпаття», в якому було здекларовано українську національну ідентичність населення Закарпаття і сформульовано його культурно-національні вимоги. Водночас, цей важливий документ спростовує звинувачення українського руху в Закарпатті часів Чехословацької республіки в його нібито іредентистському, протидержавному характері. [25, с.120]. Двадцятирічне існування «Просвіти» стало прикладом самопожертви її членів в ім'я освіти, науки і культури краю. [21, с. 100].

Отець А.Волошин прагнув за будь-що розвивати національну освіту. Августин Волошин турбувався про українських дітей. За його ініціативи було відкрито школи у Волівському окрузі (Колачаві-Горб, Прислопі, Синевирській Полянні) [25, с. 122]. Августин Волошин надавав особистості вчителя, його педагогічній майстерності в навчальному процесі надзвичайну роль. [22, с. 170]. Августин Волошин був також одним із організаторів та керівників «Педагогічного Товариства Підкарпатської Русі». [20, с. 148]

Аналіз педагогічних праць А. Волошина показує, що в його особі українська педагогічна наука мала й методиста, адже він вже на початку 1920-х рр. розробив цілісну систему поглядів на проблемні питання з прикладної методики, загальної дидактики тощо. А. Волошин розрізняв домінантні відмінності між трьома частинами, що складають «Загальну дидактику» і націлюють на конкретні вимоги-дороговказ: а) що вчити; б) як вчити; в) забезпечення шкільної дисципліни. [22, с. 170].

Августин Волошин добре усвідомлював, що поширення в народі освіти й культури неможливе без участі вчителя. Закарпатські вчителі у 1921 р. були об'єднані в «Учительське Товарищество Подкарпатской Руси», яке поступово підпало під вплив русофілів і наприкінці 1920-х років стало

центром антиукраїнства. Переконавшись у тому, що подальше співробітництво з товариством стало неможливим, А. Волошин засновував «Учительку Громаду».[20, 146, 147]. Організація спрямовувала свої зусилля на утвердження, насамперед, української національно-культурної соборності. [22, с. 157] Августин Волошин закликав учителів до самоосвіти та самовідданості [20, 146, 147].

Маємо зазначити, що Августин Волошин був не тільки чудовим вчителем та священиком, а й професійним політиком та дипломатом. Звісно, важко повірити, що одна людина могла паралельно займатися настільки різними видами діяльності – політикою і релігією. Політика часом у сучасному розумінні асоціюється в людей із чимось брудним, нечесним, незаконним. По суті так є нині і так, напевно, було завжди. У той же час релігія покликана для того, щоб нести добро в маси. Саме тому, на нашу думку, феномен особистості і діяльності Августина Волошина є унікальним. Він один з небагатьох, хто зумів поєднати в своїй діяльності непоєднуване – релігію та політику.

Еволюцію політичних поглядів Августина Волошина можна прослідкувати і на основі еволюції політичних організацій – Руської Хлібопекарської (Земледільської) Партії, Християнсько-народної Партії, Українського Національного Об'єднання [21, с. 110-111].

Упродовж 1918–1921 рр. А. Волошин брав участь у роботі об'єднання Народних рад і був членом Директорії – тимчасового уряду Підкарпатської Русі. [20, с. 156] У 1924 р. була заснована Християнсько-Народна Партія, яка проіснувала до 29 жовтня 1938 р. як провідна українська політична сила Закарпаття. Головою цієї партії став якраз Августин Волошин. В основу діяльності ХНП були покладені принципи християнської віри й моралі з метою «укріпити серед народу руський народний дух і народну свідомість» та залучити до партійної діяльності жінок і молодь. [22, с. 237]. Упродовж 1925–1929 рр. А. Волошин був послом до Празького парламенту від Християнської Народної Партії. Як посол до Празького парламенту

А.Волошин відстоював інтереси Закарпаття, провів декілька помітних акцій. У 1926 р. він домогся введення на Закарпатті кооперативних законів, які захистили девальвовані після приєднання краю до Чехословацької республіки вклади закарпатських кооперативних спілок у будапештських банках. А. Волошин у парламенті розкрив наміри і зупинив агітацію деяких словацьких послів за перенесення столиці Підкарпатської Русі з Ужгорода до Мукачева, вигідну тим анти закарпатським силам, які хотіли приєднати Ужгород до Словаччини. Цю агітацію підтримали і русофіли. У 1928 р. А. Волошин як посол домогся поширення на Закарпаття закону про конгруу – державну допомогу священикам. [20, с. 156]

У 1932–1933 рр. страшна трагедія знову спіткала український народ. В Україні знову лютував голод. Серед газет, які правдиво висвітлювали події 1932–1933 рр. в Україні, була й «Свобода» А. Волошина. Більшість матеріалів про голод з'явилося на її сторінках в 1934 р., коли відчутними стали наслідки голоду. У таких статтях як «Жахливе положення України», «Великий злочин», та деяких інших наводилися свідчення очевидців голодомору, розповідалося про страшні наслідки для українського народу цієї трагедії. Газета знайомила своїх читачів із тим, як питання про голод в Україні обговорювалося в парламентах різних країн, зокрема у Великобританії та США. [22, с. 139, 140]. Августин Волошин, вихований в дусі християнської моралі, чітко протиставив правду кривді, надав гласність волаючим фактам нехтування елементарних прав людини більшовицькими «сатрапами» [18, с. 18].

Крім редагування і співпраці з газетами «Наука», «Свобода» і «Нова свобода», Августин Волошин був також одним із засновників і співпрацівників тижневика «Русин» (1920–1921) і щоденної газети «Русин» (1923), які виходили в Ужгороді етимологічним правописом; входив до редакційних комітетів і дописував до газети «Українське слово» (1923–1938), журналів «Підкарпатська Русь» (1923–1938), «Кооператива» (1921–1924), «Учительський голос» (1929–1939), «Науковий збірник товариства

«Просвіта» в Ужгороді» (1922–1938). За його редакцією в Ужгороді виходив щомісячний популярнорелігійний щорічний календар «Місяцеслов» (1901–1921), який виконував роль літературного альманаху та щомісячний журнал «Благовісник». [23, с. 71]

1933 р. подружжя Ірини і Августина Волошиних передало свій власний будинок на вулиці Ракоці в Ужгороді під сиротинець. Вартість його становила понад 300 тисяч чеських крон. [25, с. 82, 83]. Августин Волошин разом з дружиною виховували двадцять двох дітей. Однією з них була Анастасія Халахан, яка, як і інші вихованці приватного сиротинця називала А. Волошина батьком, а Ірину Петрик мамою. [22, с. 109] На нашу думку, той факт що Августин Волошин не пошкодував віддати власний будинок для того, щоб зробити щасливими дітей-сиріт красномовно свідчить про те, наскільки великодушною і безкорисливою людиною був цей чоловік. Крім того, виховувати одночасно більше двох десятків дітей дуже важко фізично. Кожному з цих дітей потрібно було приділити час, увагу, а це було важко зробити, зважаючи на те, що А.Волошин паралельно займався декількома видами діяльності. У наш час, очевидно, мало хто на таке здатен.

Як вже зазначалося вище, період життя та діяльності Августина Волошина випав на час жорсткої мадяризації Закарпаття. З цього приводу у 1937 р. А. Волошин видав змістовну працю «Оборона кирилики. Як оборонялися підкарпатські русини проти останнього акту мадяризації перед переворотом?» У ній він дуже детально описав усі етапи мадяризації Закарпаття. [22, с. 126]

Тим часом, геополітична ситуація у світі дедалі більше загострювалася – наближалася Друга світова війна. У цей час багато країн або зникали з карти світу, або розпадалися на більшу кількість незалежних держав. Не змогла уникнути для себе такого розвитку подій і Чехословаччина. У той час ця країна стояла на порозі розпаду. І цей розпад був лише питанням часу. Кращого часу для створення незалежної держави годі було сподіватись, тим паче що передумови для її створення формувалися закарпатською

національно свідомою елітою задовго до того як світ стояв на порозі Другої світової війни. У цих умовах Чехословаччина мусила йти на поступки.

11 жовтня 1938 р. в Празі було затверджено перший автономний уряд Закарпаття – Раду Міністрів Підкарпатської Русі, який очолив лідер русофільного напрямку в краї Андрій Бродій. На Августина Волошина були покладені питання охорони здоров'я та соціального забезпечення. Автономний уряд А. Бродія проіснував лише 15 днів – з 11 по 26 жовтня 1938 р. [23, с. 84, 85, 86]

26 жовтня 1938 р., новим прем'єр-міністром Підкарпатської Русі урядом ЧСР було призначено Августина Волошина. Про чітку українську спрямованість уряду Августина Волошина переконливо свідчило опубліковане 27 жовтня 1938 р. в газеті «Нова Свобода» звернення Української народної ради «До всіх українців по цілому світі!». Це звернення було розцінено українцями, зокрема в Галичині, як заклик до підтримки й допомоги братам-українцям по той бік Карпат. Зокрема, у Львові, Станіславі, Коломиї відбулися масові демонстрації на підтримку уряду Волошина. Були зафіксовані перші нелегальні переходи польсько-чеського кордону галицькими українцями з метою допомоги в розбудові нової держави. Із кінця 1938 р. такі втечі-переходи стали масовим явищем. [23, 92-93]

Цікавий факт, що Августин Волошин називав Чехословаччину «пробним каменем практичного, справедливого співжиття слов'янських народів». [15]. Ми цілком погоджуємося з такою думкою педагога. З усіх країн, до складу яких у міжвоєнний період входила Україна Чехословаччина була найбільш ліберальною. Там не було таких репресій проти національних меншин, які в той час спостерігалися в сусідніх країнах.

Увечері 14 березня 1939 р., щойно дізнавшись про поголошення Словаччиною самостійності, що означало остаточний державний розпад ЧСР і скупчення угорських регулярних військ на кордонах із Карпатською Україною, А. Волошин офіційно проголосив її незалежною державою. [23, с.

123]. Проте в той час війська Угорщини вже почали свій наступ на Закарпаття.

Шістьом засіданням Сойму, які проходили протягом трьох годин одного дня, випала доля бути історичними, бо на них були прийняті історичної ваги документи – про незалежність, державний устрій, назву, мову, герб, прапор і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням був вибраний президент. Ним став Августин Волошин, за якого проголосували всі послы. [20, с. 176] На нашу думку, А.Волошин воістину як ніхто заслуговував бути президентом. Він поєднував у собі всі ті якості, які були необхідними очільнику держави: чесність, принциповість, освіченість, розсудливість, витримка і що найголовніше – велика любов до своєї держави. Багатьом сучасним українським політикам ці риси нажаль непритаманні.

Проголошення незалежності мало, звісно, велике значення. І хоча Карпатська Україна проіснувала зовсім недовго, але це була справді держава з усіма своїми компонентами. Вона мала свою Конституцію, президента, уряд, збройні сили, державну мову, гімн. Августин Волошин чудово розумів, що воїнам Карпатської Січі не вдасться захистити Карпатську Україну від навали противника що переважав і ресурсно і кількісно. Проте в той же час він розумів що події, які відбувалися навколо увійдуть в підручники з історії, розумів що проголошення Карпатської України це повна гарантія того, що Закарпаття в майбутньому точно не стане частиною Угорщини, Чехії або ще якоїсь іншої держави, гарантія того, що Закарпаття увійде до складу незалежної України. Взагалі, на нашу думку, А.Волошин жив, притримуючись однієї головної істини: «Неможливо підкорити чужій волі народ, який загартовувався у боротьбі за свободу віками. Неможливо підкорити народ, який не знає, що таке «здатися»».

Після окупації краю військами гортиської Угорщини А.Волошин разом із окремими членами свого уряду залишив місто Хуст і 16 березня 1939 року перейшов кордон Румунії. Відвідавши Югославію, Австрію, Німеччину Волошин обрав місцем свого осідку Прагу. Будучи на чужині, присвятив себе

науковій та педагогічній діяльності. В Українському вільному університеті, де йому було присвоєно звання професора педагогіки, пройшов шлях від завідувача кафедри педагогіки до проректора філософського факультету і ректора. [24. с. 82-83].

Викладаючи в УВУ, А. Волошин плідно займався літературною діяльністю. Із «Списку праць професорського персоналу УВУ, готових до друку, або які будуть готові до 1.VI. 1945 р.», видно, що А. Волошин підготував до друку історичну драму «Фабіола», книги «Терія виховання», «Педагогічна телеологія» і продовжував працювати над «Методологією морального виховання», «Педагогічною Хрестоматією», «Педагогічною психологією». Крім того, в Празі А. Волошин написав історичну п'єсу «Князь Лаборець» і драму «Син Срібної Землі Юрій Довжа», але гітлерівська цензура не дозволила їхню публікацію. Така ж доля спіткала інші твори А.Волошина, зокрема, оповідання з верховинського життя «У плаю», переклади творів св. Августина «Божий город» та «Ісповідання». Августин Волошин багато працював над перевиданням своїх головних праць з педагогіки, адже необхідно було довести їх до рівня вищої академічної освіти. Рукописи «Педагогічної дидактики», «Педагогічної методики» та двотомної «Педагогічної Хрестоматії» були передані видавництву «Пробоем», яке очолював Степан Росоха, однак його власник був заарештований, а видавництво закрито. [18, с. 35]. Однак подальша доля рукописів А. Волошина залишається невідомою.

Перебуваючи в еміграції А. Волошин приділяв багато уваги залученню українських дітей до шкіл та гімназій. Він врятував від закриття Модржанську українську гімназію. Доктора Волошина часто можна було зустріти і в інших місцях, де проживали українські діти. Так, в 1940 р. він відвідав інтернат для дітей емігрантів в Мозтанах. Піклувався він і про долю студентів Торговельної академії, яка опинилася в Словаччині [18, с. 36]

Августин Волошин був надзвичайно талановитим письменником. Деякі з художніх творів надрукувала «Свобода», інші вийшли друком окремими

виданнями. Як письменник, А. Волошин видавав окремі свої твори під псевдонімами. Найбільш поширені з них: Іванович і Андрій Верховинський. До найкращих художніх творів і популярних книжечок А. Волошина належать: «Робінзон», «Сорок казок», «Ілько-Яцько», «Празники», «Наш страшний ворог», «Разговор о вексях», драма «Марійка-Верховинка» і драма на моральну тематику «Без Бога ні до порога». [22, с. 144]

Нарешті, неабияку роль відігравав Августин Волошин і в економічному відродженні Закарпаття, для добробуту народу якого він працював усе життя. Він розумів, що самостійність кожного народу залежить від економічно-господарської самостійності. Тому він був ініціатором створення, а почасти і керівником численних спілок, товариств, фабрик, сприяв створенню кооперативів, відокремлював наявні від колишнього угорського кооперативного союзу, заснував «Крайовий Кооперативний Союз», був його головою. Велика заслуга А. Волошина полягає також і в тому, що він заснував Підкарпатський банк, першу всенародну кредитну установу, яку очолював, а також багато інших економічних установ і підприємств: фабрику виливання дзвонів «Акорд», фабрику свічок «Геліос», керамічну фабрику «Керамос», фабрику сірників «Руські сірники», асекураційне товариство «Бескид» в Ужгороді та ін. Ці підприємства і установи забезпечували роботою сотні працівників і службовців, що в тогочасних умовах безробіття на Закарпатті мало важливе значення. [22, с. 159 -160]

15 травня 1945 р. Августин Волошин був заарештований співробітником російського «Смершу» капітаном Шаповаловим і вивезений до Москви. 19 липня 1945 р. Августин Волошин помер у Бутирській в'язниці. Указом Президента України від 15 березня 2002 року за визначну особисту роль у боротьбі за утвердження української державності Августині Волошину було посмертно присвоєно звання «Герой України» [24, 83].

Слід зауважити, що той факт, що Августин Волошин був заарештований радянськими спецслужбами вчергове показав трусливість радянської імперії та примарність її сили та величі.

Уважаємо, що роль Августина Волошина в історії України неможливо переоцінити. Він був уособленням добра, милосердя, патріотизму та людяності. Ця людина своєю діяльністю зробила величезний вклад у релігійне, педагогічне, культурне, літературне, просвітницьке, політичне та держававотворче життя нашої країни. Немає сумнівів, що увесь його доробок, як творчий так і педагогічний використовується і буде використовуватися у школах, богословських інститутах та у всіх закладах освіти загалом. Сам Августин Волошин назавжди залишиться для всіх своїх співвітчизників людиною з великої літери, що боролася за правду та вільне життя для нащадків. На нього справедливо можуть рівнятися всі українці.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШЛЯХОМ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

Від часу створення світу і до сьогодні на Землі сформувалося, існувало та існує багато народів. Всі ці народи тим чи іншим чином боролися за свою свободу, за право бути повноцінною нацією і мати власну державу. Якись з цих народів відносно швидко здобули для себе незалежність, створили власні держави і на сьогодні є громадянами передових країн світу. Яскравими прикладами таких країн є Сполучені Штати Америки та Велика Британія. Інші народи пройшли довгий і важкий шлях до свободи, але врешті досягнули своєї мети. До цієї групи належить і Україна. Попри те, що в минулому ми вже мали державність у часи Київської Русі та Гетьманщини, ці держави зазнали падіння і не відродилися у попередньому своєму вигляді.

Наш народ віками мусив виборювати своє право на власну державу. Як ми знаємо, ця мета була досягнута у 1991 році. Такий розвиток подій цілком влаштував всі держави світу окрім однієї – Російської Федерації. 24 лютого 2022 року Росія напала на Україну. Найцікавішим є наступний момент: у попередні сторіччя своєї боротьби за свободу наш народ ніколи не міг бути на сто відсотків упевнений у тому, що незалежність буде відстояно, а сьогодні в пекельних умовах війни у цьому впевнений кожен українець (окрім, мабуть, колаборантів, що зрадили власну державу і перейшли на бік ворога). Зауважимо, що неминучість перемоги України у війні з Росією, це не просто впевненість українців, а факт для всього світу. І тут постає цікаве питання. Чому так відбувається? Чому у минулому, сторіччями борючись за створення незалежної держави, ми не могли в повній мірі досягнути своєї мети, а сьогодні коли передові держави світу казали, що Київ впаде протягом 72 годин, Україна змогла дати відсіч армії, яка донедавна вважалася другою за потужністю у світі? Відповідь на це питання полягає у тому, що в

попередні століття не було національної освіти, не було можливості формувати громадянську компетентність у дітей, а зараз є національна освіта і можливість розвитку громадянської компетентності школярів.

О. Пометун під громадянською компетентністю як ключовою розуміє здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства [35, 18]

Узагальнено громадянську компетентність визначають як обізнаність людини у власних правах, здатність реалізовувати й захищати ці права, інтереси, потреби людини, держави й суспільства. Сюди уналежують комплекс знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду громадянської діяльності, в основі яких орієнтація людини на реалізацію громадських цінностей. У науковій і методичній літературі громадянську компетентність розкривають через характеристику особистісних якостей, світогляд, спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінку людини як-от гідність, совість, громадянська позиція, усвідомлений вибір, громадянська активність та відповідальність тощо [39, с. 6-7]

Сучасна школа має сприяти розвитку демократичної культури, формуванню у своїх учнів громадянських компетентностей, необхідних для проживання в європейському співтоваристві [32, 17]

Цей процес неможливий без розвиненої духовності громадян, виховання їх на засадах патріотизму, національної гордості, поваги до історичного минулого українського народу. [32, 17]

Із цієї позиції важливо розвивати в учнів такі особистісні характеристики як-от патріотизм, відповідальність за слова та дії, знання власних прав та спроможність їх реалізувати, сповідування демократичних цінностей, ефективну взаємодію з членами групи (колективу), зацікавленість суспільним життям, готовність брати участь у ньому. Якщо громадянська й соціальна компетентність належним чином не сформовані, це унеможливає ефективну комунікацію, гнучке реагування людини на зміни, її адаптування

до ситуації, вплив на власне життя, відповідальність вимогам соціуму, вияв власної громадянської позиції та активності [36, 36]

Сучасне національно-патріотичне виховання покликано виконувати випереджувальну функцію в демократичному процесі, повинно стати засобом відродження національної культури, припинення соціальної деградації, стимулювати особисту відповідальність людей, бути гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві, підвищувати моральність, навчати підростаюче покоління розбудовувати демократичну державу. [32, 17]

Чималу увагу розвитку громадянської компетентності у дітей приділяв і Августин Волошин. Велика частина його публікацій просякнута ідеєю формування в дітей громадянської компетентності, виховання в дитини любові до своєї держави. Крім того педагог сам був взірцем людини з високорозвиненою громадянською компетентністю, а громадянську компетентність своїх учнів він намагався формувати приблизно за такими принципами як його батьки формували у нього.

Формування громадянської компетентності школярів, на нашу думку, слід розглядати через призму патріотичного виховання. Слід зазначити, що педагог Волошин наголошував: «Принцип виховання в природно народнім дусі потребує передовсім, упознання самого себе, упознання рідного краю» [8, с. 121]. Цими словами священик намагався пояснити, що не можливо сформувати в дитини любов до своєї держави, не сформувавши перед тим любові до її малої Батьківщини – рідного краю. Дитина в першу чергу мусить навчитися поважати місто чи село в якому вона народилася чи виросла, самоідентифікувати себе як частину свого краю, усвідомити свій рідний край частиною держави. Саме тому педагогам варто стимулювати школярів до того щоб вони дбали про свій рідний край, адже громадянська компетентність формується від малого до великого, а не навпаки – дитина здатна усвідомити громадянську відповідальність перед державою тільки після того як вона усвідомила відповідальність за свій рідний край.

Вивчаючи дану цитату, можна запропонувати учням придумати вірш на тему «Мій рідний край – земля дежави Україна» або провести виховне заняття на дану тему.

Крім того, Августин Волошин одним з головних факторів у розвитку патріотизму вважав мову. Отець Волошин закликав: « Борімся проти полонізмів, проти москалізмів або мадяризмів, но не борімося проти самого рідного языка, котрий нічим не винен в тому що не міг на своей рідной земли розвиватися» [8, с. 185]. В даному випадку Президент Карпатської України хотів донести до своїх співвітчизників те, що не потрібно спілкуватися чижими мовами, вживати слова запозичені з інших мов, бо таким чином можна потрапити під згубний вплив недружніх країн-сусідів. Він також зауважує на тому, що українська мова дуже важко розвивалася, але вона є рідною і саме тому ні в якому разі не можна нею нехтувати. І ми цілком погоджуємося з такою думкою священика. Все починається з мови. Якщо людина народилася в Україні, значить її рідна мова українська, а якщо її рідна мова українська значить ця людина повинна розмовляти українською. Але виховувати в дитини любов та повагу до української мови потрібно починаючи з пелюшок. Дитина має привчатися до рідної мови через колискову матері. Школа в даному випадку відіграє другорядну роль, адже більшість свого часу дитина проводить у сім'ї. Якщо батьки розмовляють українською, значить і дитина буде розмовляти українською. Завдання школи в даному випадку продовжити розвинути те зерно любові до рідної мови, яке було закладено в душу дитини у сім'ї.

Крім того Августин Волошин наголошував: «Рідна мова – життя народу» [17, с. 251]. Цими словами Августин Волошин намагався пояснити те, що мова це головне що є в народі, те що відрізняє його від інших народів, намагався донести до майбутніх поколінь те що мова є головною гарантією життя народу, адже доки жива мова доти живий народ і його національна свідомість. А якщо народ забуває свою мову то він з часом зникає, піддається асиміляції з боку інших народів. Під час розгляду на уроці вищезгаданих

цитат Августина Волошина можна запропонувати учням написати есе або придумати вірш на тему «Мова – код нації». Таке неординарне завдання не тільки сприятиме розвитку в школярів громадянської компетентності, а допоможе дитині проявити себе як творчу особистість. Зауважимо, що за допомогою таких завдань можна виховувати в учнів любов до літературного слова. Якщо певним учням такі творчі завдання до вподоби і вони їм легко даються, то треба звертати увагу на такі моменти. Можливо завдяки таким завданням в майбутньому дитина захоче стати письменником або поетом і зробить тим самим внесок в українську літературу, а національна література в свою чергу є важливим засобом формування та розвитку громадянської компетентності, бо який ще засіб є більш ефективним, як не довершений прозовий твір або вірш в якому кожне слово передає певний сенс думок митця.

Слід зазначити що Августин Волошин боронив українську мову не тільки на словах а й на ділі. Під час засідання Сойму Карпатської України було ухвалено рішення про державний статус української мови. В тих складних умовах коли на Закарпатті був значним вплив москвофілів, угрофілів та інших антинародних сил саме українська була визнана державною. І в цьому була велика заслуга Президента Волошина.

Августин Волошин застерігав українське суспільство від зв'язків з Москвою. Педагог зазначав: «сторонництво к московщині є у нас анахронізмом, шкодить культурній роботі, шкодить церкві і духовній житті, шкодить економічним інтересам і спиняє і політичну консолідацію, для того з силою глибокого убідження кличемо кожного щирого друга правди, кожного іскренного слов'янина і русина, штовби рука і руку став проти розбиваючого нас і нічим не обумовленого москвофілізма». [8, с. 185] Цими словами він намагався пояснити те, наскільки згубний вплив Москва здійснює на Україну і закликав прикласти максимум зусиль задля подолання в краї москвофільських настроїв. Тут педагог мав рацію у кожному слові. Це неймовірно, але судячи з цієї настанови Волошин, напевно, знав що з'язки з

московитами можуть в майбутньому привести Україну до непоправних нещасть. Через багато десятиліть, у 2022 році, у цьому переконався кожен українець. Москва десятиліттями здійснювала вплив на нашу державу. Тут варто згадати нещодавній випадок, коли в Києво-Печерській лаврі просто під час богослужіння прославляли Росію. Багато громадян нашої держави були цим шоковані, проте, на нашу думку нічого дивного в цьому немає. Росія зробила церкву інструментом пропаганди російських наративів. Волошин застерігав нас від цього коли казав, що зв'язки з Москвою шкодять духовному розвитку. На нашу думку, війна яка зараз відбувається у нашій країні спричинила і ще спричинить багато горя, але разом з тим війна спричинила повний перезапуск ментальності українців. Те чого так бажав професор Волошин зараз відбувається на наших очах – українське суспільство стає свідомим і розриває зв'язки з Росією. Українці відмовляються від російської музики та співпраці з російськими діячами культури, крім того триває процес ліквідації УПЦ МП.

Як вже було зазначено нами вище, отець Волошин велику увагу приділяв мові і закликав відмовлятися від усього російського. Президент країни-агресорки виправдовував напад на нашу державу «защитой русскоязычного населения» натомість найбільш нещадно терористи знищують саме ті регіони нашої держави, де найбільше російськомовного населення. Тож це серйозний привід замислитися над словами вчителя Волошина. Ймовірно, що після війни в нашій державі буде значно менше таких громадян, які будуть казати: «Какая разница на каком языке говорить?». Під час вивчення вище зазначеної цитати можна запропонувати учням написати есе на тему: «Не прагни чужого, шануй своє!». Крім того, застосовуючи дану цитату, зараз в умовах війни, можна провести виховний захід на тему: «Августин Волошин: актуальні настанови для сучасного покоління».

Августин Волошин не тільки говорив про необхідність пробудження національної свідомості а й прикладав для цього максимум власних зусиль.

Організовуючи на Закарпатті діяльність «Просвіти» Августин Іванович наголошував: «за перше наше завдання уважали ми оснувати товариство, яке би... розширяло культуру та національну свідомість нашого народу». [11]

Зважаючи на цю цитату, можна припустити що Президент не уявляв можливості процесу пробудження національної свідомості українського народу без сприяння розвитку культури. На нашу думку, така позиція є цілком справедливою, адже саме культура народу, усвідомлення її цінності, є головною умовою для того, щоб народ в майбутньому зміг здобути державність, адже якщо народ має певні культурні особливості, які не є характерними для жодного іншого народу, це свідчить про те, що він має право на самовизначення. Культура виражає унікальність народу і доктор це розумів. Школярам варто прививати любов до України через культуру. На нашу думку, виховувати любов до культури слід через народні пісні. Це як ніколи актуально у наш час, адже сучасні школярі звикли слухати більш естрадну музику: поп, рок і т. д. Більше того, діти часто слухають англomовну музику навіть не знаючи перекладу слів. А за допомогою народних пісень можна виховати в дитини любов до національної культури і в той же час формувати культурну компетентність. Культурна і громадянська компетентності в даному випадку дуже сильно пов'язані між собою, адже неможливо сформувати в дитини громадянську компетентність, не сформувавши перед тим культурної, тому що громадянська компетентність передбачає формування в учня якостей свідомого громадянина. В свою чергу свідомий громадянин – людина, яка твердо для себе знає чому саме вона любить свою державу, свій народ. За що ще можна любити свій народ, як не за культуру, традиції звичаї, обряди, національний колорит? Саме тому формування громадянської та культурної компетентностей настільки тісно пов'язані в даному контексті. Вищезгадана цитата Августина Волошина може стати в нагоді при організації виховного західу на тему: «Культура виразник унікальності народу», або на тему: «Августин Волошин – будитель національної свідомості українського народу».

Крім того в одній із своїх публікацій, Августин Волошин наголошував: «Потребу культурної свободи найкраще доказує історія нашого українського народу. Нашу розвинену культуру і шкільництво княжих часів знищили татарські напади. А коли в XVI і XVII ст.. знову воскресла наша культура, після переяславської унії і після знесення автономії України наша народня просвіта під гнітом російських царських урядів з року на рік так бистро упадала, що вже з початку 30-х років XIX століття не було по селах України майже жодних шкіл» [7, 13]. Цими словами професор намагався пояснити те, що українська культура та шкільництво в минулому зазнали дуже великих втрат, тому коли є можливість культуру треба збагачувати. Під час вивчення на уроці даної цитати доцільно було б запропонувати учням написати есе на тему: «Збагачення національної культури – інвестиція в майбутнє держави» або «Національна школа – запорука майбутнього».

Августин Волошин говорив про необхідність свободи, проте водночас наголошував: «Політична, культурна й громадська свобода є надзвичайно цінним правом, яке криє в собі тяжкі обов'язки супроти громадянства» [16]. Цими словами педагог намагався пояснити те, що свобода водночас ставить перед людиною певні обов'язки. Наприклад, якщо людина живе у вільній державі, але потім починається війна, то її обов'язком в такому випадку буде захист суверенітету та територіальної цілісності держави. Суверенна держава дає людині багато свобод, проте і людина щось має давати державі: захист, підтримку і т. д. Зараз людей що ладні захищати державу є доволі багато. Наприклад нам відомий випадок про чоловіка, який до того як війна перейшла в другий етап 24 лютого 2022 року (адже по суті війна триває з 2014 року), працював у Італії, але повернувся в Україну на початку березня і пішов на фронт розвідником на добровільній основі. Він був у різних точках фронту, в тому числі Київщина, Бахмутський напрямок. Проте з часом, коли українське суспільство повернеться до мирного життя, рівень громадянської свідомості може дещо знизитись. Тому потрібно систематично використовувати на уроках вищезазначену цитату Волошина.

Цікавими є публікації і виступ Августина Волошина на захист українського національного прапора. У 30-х роках, коли почалися численні нападки на синьо-жовтий прапор, Волошин написав статтю «Наш прапор» в якій роз'яснив, що він має давню історію [21, с. 99] Він закликав українців: «Підносіть високо наш прапор... не позволіть ніколи щоби вороги зневажали його! Не забудьте, що вороги прапору суть ворогами самого народу». [9] І от після дев'яти десятиліть від того, як вчитель Волошин дав нам цю настанову, нам довелося боронити наш рідний прапор від навали, що прийшла знищити все українське. І люди дійсно виконують цю настанову. Є загальновідомими ті факти, коли жителі міста Херсон ховали прапор під бруківкою, під ваннами у себе вдома і окупанти не змогли їх знайти.

Крім того, під час Виликодньої промови до українців у Югославії Волошин сказав наступне: «Високо тримаймо національний прапор, а ВОСКРЕСНЕ УКРАЇНА». [10] Прапор держави – її основний символ. Священик це чудово розумів, тому й звернувся з таким закликом. Піднімаючи прапор своєї держави, людина без слів говорить про те, ким вона є. Вивчаючи згадану статтю Волошина, можна провести виховний захід на тему: «Августин Волошин – захисник національного прапора України».

У газеті «Свобода» у 1935 році Августин Волошин вказував на те, що «наш націоналізм є християнський, який дивиться в рід людський, як на велику родину дітей Божих, як на велику соціальну одиницю, в якій суть менші одиниці, одиниці націй, держав, країв, громад і родин». [27, с. 27]. Таким чином Августин Волошин намагався пояснити те, що націоналізм не повинен переходити меж людяності, порушувати правила моралі. Кожен громадянин перш за все є християнином. Бути свідомим громадянином своєї держави конче необхідно, потрібно захищати інтереси своєї держави, але людські цінності стоять вище національних. Зауважимо, що українці дотримуються цих цінностей. Ми воюємо з росіянами, але не знущуємося над російськими полоненими в той час як вони все роблять навпаки. У нас розвинена громадянська компетентність, але в той же час ми не порушуємо

соціальних норм, норм людяності, що говорить про розвинену соціальну компетентність. Про це детальніше йтиме мова в наступному розділі. Вивчаючи дану цитату Августина Волошина можна запропонувати дітям написати есе на тему: «Людяність понад усе».

Августин Волошин попереджав що «свобода родиться й закріплюється лиш у крові й терпінні. Голгофа українського народу є ще не скінчена... Прийде й час, твердо вірмо, національного воскресення Української Нації.»[8, с. 385] Прошло майже 80 років від того часу як жив Волошин, а ми переконалися в правильності його слів тільки зараз. Здалося б, те відродження про яке казав педагог відбулося у 1991 році, але це не зовсім так, адже весь цей час ми перебували під впливом Росії. Президент казав правду: ціна свободи – кров. Зараз, у час війни, народжується наша істинна свобода, ймовірно цього року або наступного ми переможемо, а потім відбудеться те, про що казав Волошин – відродження нації. Використовуючи згадану нами вище цитату можна провести виховну годину на тему: «Чого вартує свобода нації?», не забуваючи проводити аналогії з сучасністю.

3 листопада 1938 року Августин Волошин звернувся до населення з «Маніфестом уряду Карпатської України до всіх громадян Карпатської України». [21, с. 131]. Президент зауважив: «Хай пропадуть всякі релігійні і класові спори, що їх до сьогодні викликали між нами вороги нашого народу. Єдність нашого народу, спокій і порядок стануть найпевнішою запорукою скорого розвитку народу. Історія признає правду тим, що вміють за неї постояти, тому постіймо й ми за свою правду» [8, с. 375-376]. Цими словами Августин Іванович хотів сказати що головною умовою здобуття незалежності, визнання українців як нації в усьому світі, щасливого майбутнього України є згуртованість і єдність українців їх готовність відстоювати історичну правду попри все, бо без відстоювання і доведення історичної правди неможливо здобути незалежність. Але Президент крім того наголошував на тому, що для досягнення єдності потрібно подолати релігійні та класові протиріччя. Президент виявився правим – єдність є

гарантією розвитку і збереження незалежності народу. В правильності слів педагога ми змогли переконатися у 2022 році, коли наша єдність допомогла нам вистояти у перші дні російського вторгнення, що були в той же час найважчими. Релігійні та класові протиріччя ми теж більшою мірою змогли здолати, адже зараз в лавах ЗСУ воюють не тільки християни, а й до прикладу мусульмани, а також представники різних суспільних класів, які до лютого 2022 року не мали жодного стосунку до військової справи. Вивчаючи на уроці з школярами даний маніфест, можна запропонувати учням колективно придумати вірш на тему: «Сила народу в єдності». Подібне завдання допоможе розвинути в дітей не тільки громадянську, а й комунікативну компетентність.

Варто зауважити що важливим чинником у формуванні у дітей громадянської компетентності є формування в школярів здатності протиставляти правду брехні. Особливо на цьому слід зацентрувати увагу в старших класах. Як вже було зазначено нами в попередньому розділі Президент Волошин дуже добре вмів це робити, коли викривав брехню радянських органів про Голодомор через газету «Свобода». Досвід Августина Волошина став би нам у нагоді зараз, коли Росія щодня запускає в інформаційний простір нові фейки. До речі, варто розглянути цю ситуацію, вивчаючи життєпис Августина Волошина на відповідному уроці з історії України в 11 класі, і пояснити учням що нічого по суті не змінилося: 90 років тому Москва брехала про Голодомор, а зараз бреше про війну. Це стане для учнів ще одним беззаперечним аргументом того, що Україна і Росія абсолютно різні між собою, адже Україна ніколи не намагалася нахабно обдурювати весь світ.

На нашу думку, громадянську позицію дітей слід формувати на конкретних прикладах. На формування світогляду дитини найбільше впливають люди. В даному випадку це історичні діячі, зокрема Августин Волошин. За своє життя ця людина зробила максимум для того щоб розвивати українську культуру, мову, літературу і прискорити незалежність

України. Варто довести це учням на конкретному прикладі з життя Августина Волошина. Доводячи це, слід зацентувати увагу на тому, що коли доктора Волошина було обрано на посаду прем'єр-міністра Карпатської України ві сказав наступне: «...запевняю Вас, що в Вашій праці і я буду Вам допомагати, служитиму Вам, бо слово «міністр» значить – слуга». [12, с. 152] «Обіцяю на свою честь і своє сумління, що буду совісно і несторонно виконувати свої обов'язки і буду додержувати конституційні та інші закони» [19, с. 169] Сказане Волошиним свідчить про його чесне відношення до людей та відповідальне ставлення до своїх обов'язків перед державою. Саме тому Президент є еталом людини з високорозвиненою громадянською компетентністю. Це треба пояснювати учням, а також пояснювати те, що якщо вони зроблять для країни щось значуще, то їм будуть вдячні всі наступні покоління українців, так само як по сьогоднішній день вдячні доктору Волошину. Під час розгляду вищезазначеної цитати можна запропонувати учням написати вірш на тему: «Августин Волошин – вірний слуга українського народу». До речі, Августин Волошин в даному випадку є прикладом відданого служіння народу не тільки для підростаючого покоління, а й для теперішніх можновладців.

Зауважимо, що під час вивчення на уроці діяльності Августина Волошина в часи Карпатської України доцільно запропонувати учням скласти історичний портрет Августина Волошина, адже саме в цей час найяскравіше проявляється його громадянська відповідальність. Крім того можна запропонувати учням скласти сенкан про Августина Волошина, за допомогою чого окреслити його діяльність та основні риси характеру. Наприклад:

Волошин
Добрий, відданий,
Навчав, рятував, відроджував,
Вірний слуга українського народу
Президент

Створивши на уроці подібний вірш, діти сформують для себе постать Волошина – доброго, відданого державі та народу чоловіка, який намагався відродити українську державність і відновити національну освіту дітей. Ймовірно, що після цього багато дітей будуть рівнятися на нього, захочуть в певній мірі бути схожими на нього – бути свідомими громадянами своєї держави.

Взагалі побудова портрету історичного діяча має містити в собі ряд складових:

- Звертаючись до методів генеалогії встановити походження особи, час та місце народження, релігійну приналежність, родину в якій виховувалася особа, сімейне становище, спадкові чинники у формуванні особистості, роль традицій, ментальності

- Пізнання історичної особистості, спрямоване на виявлення рівня освіти, вибору професії, професійного зростання особистості, визначення наскільки особистість була соціально та політично активною;

- Важливим у дослідженні є встановлення соціального оточення особистості, взаємовідносини історичної постаті з колегами та друзями;

- Одним з ключових у дослідженні є виявити основні етапи особистого життя, його вплив на професійну діяльність історичної особи, психологічний тип особистості, темперамент і світогляд;

- Зовнішній вигляд особистості: манери, жести, звички, рівень фізичного та психічного здоров'я. [33, 43]

З усіма цими факторами в Августина Волошина було все в порядку. Він ріс у релігійній родині, у надзвичайно сприятливій соціальній атмосфері, вмів добре ладнати з людьми.

Серед використовуваних методичних прийомів найбільш поширеними є наступні: словесний портрет, характеристика історичної постаті, групова характеристика осіб, протиставлення історичних особистостей, робота з історичним портретом, розгорнута оцінка постаті. [34, 8]. На нашу думку одним з найдієвіших прийомів вивчення історичних постатей є

протиставлення історичних особистостей, адже даний прийом не тільки допомагає скласти історичний портрет того чи іншого діяча, а й сприяє порівнянню історичних постатей та оцінці їх діяльності. В даному випадку, під час вивчення на уроці теми про Карпатську Україну, можна запропонувати дітям порівняти особистості Августина Волошина та Андрія Бродія і подивитися на результат. А результатом має стати засудження учнями діяльності Андрія Бродія та підтримка діяльності Августина Волошина.

В сучасному українському освітньому просторі триває процес переходу від репродуктивного навчання до творчого. Саме тому, на нашу думку, доречно пропонувати учням для виконання якомога більше творчих завдань. Оскільки Августин Волошин, хоч і недовго, але був Президентом Карпатської України і готовий був на все заради своєї держави, доречно було би запропонувати учням до виконання творче завдання, яке би прозвучало так: «Яким би був Президентом Августин Волошин в сучасний час?». Крім того, доцільно було би попросити учнів, щоб вони під час виконання цього творчого завдання описали би якою би була політика Августина Волошина в різних сферах суспільного життя: освіта, культура, медицина, економіка, військово-промисловий комплекс, соціальна та інформаційна політика. Крім того, можна було би поставити дітям питання «Як би діяв Августин Волошин в умовах повномасштабної війни з Росією?» Після виконання завдань учнями слід було би проаналізувати результат.

Під час вивчення на уроці життєпису Августина Волошина окрему увагу слід приділити обставинам смерті священика. Як вже зазначалося в одному з попередніх розділів даної роботи, на схилі літ Волошин був затриманий радянськими спецслужбами і невдовзі після цього помер у в'язниці. Вивчаючи на уроці з учнями дані факти біографії педагога, слід зацентувати увагу школярів на тому, що Августин Волошин викриваючи в своїх публікаціях брехню, пропагандистськість Радянського Союзу, усвідомлював що наслідки його проукраїнської діяльності, можуть бути

невтішними для нього. Проте він все одно продовжував працювати на благо рідної держави. Ці факти треба пояснювати учням, адже для того щоб сформувати громадянську компетентність учнів, потрібно спершу викликати в них почуття поваги до людини, в якій ця компетентність була сформована.

В ході вивчення всіх вищезазначених фактів, що стосувалися Волошина можна запропонувати учням підготувати індивідуальне завдання на тему: «Августин Волошин: заслуги перед Батьківщиною». Це завдання, на нашу думку може бути виконане учнями у довільній формі: реферат, презентація, есе, відеоролик, проект і т. д

Формування й розвиток громадянської компетентності учня передбачає вдосконалення знань і наукових уявлень про взаємоз'язок громадян і суспільства, громадян і держави, відносини між людьми; способів діяльності, практичних умінь, моделей поведінки, в яких виявляється його громадськість; громадянських цінностей й особистісних смислів учня, досвіду самостійного розв'язання проблем приватного й публічного життя людини в громадянському суспільстві. [38, 44]

В одній зі своїх праць доктор Волошин зазначав: «Славніші педагогічні письменники римлян, як Катон, Цицерон, Сенека і др., домагалися, щоб виховання було релігійне, щоб розвивало моральність, бо основою державного ладу й сили є моральність» [7, с. 4]. На нашу думку, цими словами педагог непрозоро натякав на те, що нормальний державний лад обов'язковою умовою включає в себе мирне співіснування громадян між собою, відсутність диктаторських законів керівництва по відношенню до своїх громадян, мирне співіснування з іншими державами. На цьому потрібно наголошувати під час уроків історії. Потрібно пояснювати учням, що вони повинні бути не тільки свідомими громадянами своєї країни, а й свідомими громадянами цивілізованого світу і мирно співіснувати з іншими народами, адже якщо всі держави воюватимуть між собою, то в результаті цього вони знищать одна одну і таке поняття як державний лад взагалі зникне. Яскравим прикладом країни, де в державній сфері коїться повний

безлад є сучасна Росія. Під час обговорення вище зазначеної цитати можна запропонувати учням написати есе на тему: «Моральність – головна умова будівництва сильної держави», або «Як бути свідомим громадянином цивілізованого світу?».

На шаш погляд громадянська компетентність школярів повинна будуватись на наступних принципах:

- Формування в дітей поваги та любові до рідної мови, літератури;
- Формування в дітей поваги до національної культури, ціннісного ставлення до неї, прагнення її збагачувати;
- Формувати ціннісне ставлення до свободи;
- Формувати ціннісне ставлення до національних символів;
- Формувати почуття відповідальності за свій рідний край та майбутнє своєї держави в цілому;
- Формування в дітей здатності протиставляти правду брехні;
- Формувати в дитини усвідомлення того що громадяни різних держав повинні мирно співіснувати між собою;
- Формувати ціннісне ставлення до миру.
- Формувати громадянську компетентність дітей за допомогою певного еталону (в даному випадку Августин Волошин та його діяльність)

Отже, за допомогою вивчення життя, діяльності та творчості Августина Волошина можна в повній мірі формувати громадянську, а також культурну та особисту компетентності учнів, оскільки крім того що педагог сам по собі був взірцем людини з високорозвиненою громадянською компетентністю, він протягом свого життя дав майбутнім вчителям багато настанов щодо патріотичного виховання, що є основою формування громадянської компетентності школярів.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБОМ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ДІЯЧА

Багато сторіч тому, в добу Стародавнього світу, а потім в часи Середньовіччя, мільйони людей перебували в складному становищі. У ті часи в більшості країн світу процвітав рабовласницький, а потім споріднений йому кріпосницький лад. В тих обставинах люди абсолютно ніяк не могли захистити свої права. В той час домінуючими в суспільстві були кілька явищ: анархія, насильство, війна.

Після закінчення Другої світової війни суспільство усвідомило необхідність створення документів та організацій, які би унормовували відносини між людьми та державами. Ці заходи було втілено в життя. Зараз, в Новітній час, багатьом людям може здаватися що вони живуть в ідеальному світі, проте це не так. Донині люди не спроможні достатньо ефективно протидіяти цілому ряду суспільних проблем: класові непорозуміння, гендерна дискримінація, релігійні суперечки, мобінг, булінг, расова дискримінація, війна. Для того щоб ефективно протидіяти цим негативним суспільним явищам потрібно усунути їх причину, а їх причина в не сформованості соціальної компетентності великої кількості людей.

Сучасні педагоги по різному трактують поняття «соціальна компетентність». Теоретичну основу вивчення феномену соціальної компетентності становлять наукові праці М. Докторович, І. Зарубінської, І. Маслової, Т. Смагіної, В. Свірської, Л. Шабатури та ін. [40, 128] М. Докторович наукову категорію «соціальна компетентність» розглядає як «придбану здатність особистості гнучко орієнтуватися в постійно мінливих умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем» [31, с 8]

Незважаючи на існування різних визначень соціальної компетентності, встановлено, що соціальна компетентність, по-перше відображає взаємодію людини та соціального оточення; по-друге передбачає сформованість у

людини способів міжособистісної взаємодії, які можуть ґрунтуватися на особистому соціальному досвіді, дотриманні традицій, установок суспільства або через отримання знань; по третє є інтегративною характеристикою, яка складається з кількох компонентів; по-четверте, передбачає співвідношення власних цілей і потреб з цілями і потребами іншої особистості, групи людей і соціуму в цілому [40, 129]

Ефективне функціонування суспільства й суспільний поступ потребують розвиненої соціальної компетентності особистості. Соціальна компетентність — це багатогранна характеристика особистості, виявом якої є якісне виконання нею певної соціальної ролі (громадянин, член сім'ї, громадівець, працівник тощо). Тобто її розглядають як спроможність людини виважено й ефективно діяти в соціальному просторі як такому та в конкретних соціальних ситуаціях зокрема [37, 112]

З нашої точки зору соціальна компетентність — вміння людини нормально взаємодіяти із соціумом, поважати кордони інших людей, співпрацювати з іншими людьми заради досягнення корисних для суспільства цілей та вміння втілювати в життя власні цілі не шкодячи при цьому іншим людям. Формування соціальної компетентності на нашу думку слід розглядати через призму морального виховання.

Велику увагу цій проблемі протям свого життя надавав і професор Волошин. Цій проблемі зокрема присвячена його брошура під назвою «О соціальнім вихованю». У вищезгаданій брошурі вчитель Волошин наголошує «кождох добросє вихованє повинно бити і соціальносє, головну характеристику котрого можемо выразити словом *altruizma*, любви ко ближним» [1, с. 10]. Цими словами професор намагався пояснити, що головною умовою сформованої соціальної компетентності є любов та повага людини до людей що її оточують, взаємодопомога, милосердя, усвідомлення цінності людського життя. Крім того принцип викладений Волошином передбачає необразу дітей одне одним, відсутність цькування учнями інших учнів.

Важливою умовою формування соціальної компетентності є соціалізація особистості – вміння людини взаємодіяти з іншими людьми. Нам відомий випадок коли дівчину цькували протягом усіх років навчання в школі та університеті, потім ще деякий час і на роботі через зовнішність. Через це ця дівчина не змогла вчасно соціалізуватися. Вона стала замкнутою, невпевненою в собі, майже ні з ким не спілкувалася. Їй було вкрай важко спілкуватися з новими людьми, навіть її голос був тремтячим та невпевненим, вона повністю знецінювала себе як особистість. Найстрашнішим в цій ситуації було те, що соціалізація цієї дівчини не відбулася вчасно не через її власну вину, а через постійне цькування з боку оточуючих. Там була маленька доля і її власної провини, оскільки вона не вміла заступитися за себе, відстоювати свої кордони та права. Але це було в тій ситуації вкрай важко зробити оскільки її цькували інтенсивно. Їй було важко з психологічної точки зору це витримувати. Її соціалізація в повній мірі все ж відбулася, але це сталося аж тоді коли цій дівчині було 25 років. Проте до цього вона жила не повноцінно, бо жила з думкою що з нею щось не так, – думкою, яку їй нав'язало суспільство. Саме тому вищезазначена настанова Августина Волошина повинна бути активно використовувана при формуванні в учнів соціальної компетентності.

Августин Волошин не тільки говорив про необхідність формування в школярів соціальної компетентності, а й був прикладом людини з високорозвиненою соціальною компетентністю. Він дотримувався своїх же настанов – любив ближніх. Як вже було сказано в одному з попередніх розділів, Августин Волошин разом з дружиною всиновили і виховували 22 дітей. Це як повноцінний шкільний клас. В цьому й проявлялася любов до ближніх Августина Волошина. Лише людина що дійсно любить ближніх могла бути здатною на такий великодушний вчинок. На основі вищезазначеної цитати, та описаних нами фактів з біографії Волошина можна провести виховний захід на тему: «Люби ближнього як самого себе». Якщо ж дані факти обговорюються на уроці історії, то в такому випадку

можна запропонувати учням написати есе на тему: «Августин Волошин: людина що любила ближніх». За допомогою подібних завдань в школяра розвиватиметься не тільки соціальна компетентність а ще й творчі здібності.

В одній із своїх праць Августин Волошин наголошував що: «Будучність дитини залежить від того виховання, яке вона дістане від своїх перших вихователів» [2, с 22]. В даному випадку отець Волошин мав на увазі сім'ю дитини, зокрема батьків. Мабуть такий пріоритет сформувався в професора під впливом усвідомлення того, що те виховання, яке було в нього, йому дала його сім'я. Як вже було зазначено нами раніше, батьки Волошина в процесі виховання своїх дітей, робили максимум для того щоб діти навчилися поважати старших, допомагати їм, не були лінивими, що теж дуже важливо в ході формування соціальної компетентності, адже кожна людина є важливою частиною соціуму в цілому і вона повина разом з іншими людьми займатися суспільно-корисною працею, повинна принести якісь корисні результати для суспільства.

Під час розгляду на уроці особливостей формування світогляду Волошина, ознайомленням з тим в якій атмосфері зростав майбутній Президент, доцільно запропонувати учням написання есе на тему: «Сім'я Августина Волошина – приклад для наслідувань». Крім того варто на цю тему поговорити з батьками учнів під час батьківських зборів.

Останні п'ятнадцять років, відколи з'явилася купа гаджетів тема виховання в дітей любові до праці є дуже актуальною. Нам відомий випадок коли педагогиня під час батьківських зборів сказала наступне: «Привчайте дітей до праці, хай їхні дії будуть направлені на користь суспільству». Ця проблема є дійсно дуже актуальною. Окрім того що діти витрачають весь свій вільний час для того, щоб погратися з гаджетами, замість того щоб зробити щось корисне, через всі ці пристрої в суспільстві процвітає таке явище як кібербулінг – цькування дітей (і не тільки) за допомогою інтернет-ресурсів. Є випадки самогубства підлітків через такі речі. Кімербулінг став поширеним явищем через те, що батьки приділяючи надмірну увагу гідному

майбутньому своїх дітей з матеріальної точки зору, геть забувають попіклуватися про розвиток моральних якостей своїх дітей. Августин Волошин з цього приводу зауважував: «...не доста лиш о телесних потребах дитини старатися, бо весь живот фамилии так треба приладити, чтобы дитина інтелектуально и морально могла розвиватися» [5, с 15]. В даному випадку Августин Волошин мав на увазі потребу розвитку освіти та моральних якостей дитини.

Розвиток моральних якостей дитини Августин Волошин бачив через призму релігійного виховання. Він зауважував: «християнство подало нам не лиш цілі і теорію досконалости людини, але й конкретну особу цієї досконалости в особі Бого-Чоловіка – Ісуса Христа» [2, с. 3]. Цими словами професор намагався пояснити те, що люди в своєму житті повинні брати приклад з Бога. Це означає що люди повинні, перш за все, дотримуватися 10 Божих Заповідей, бути милосердними, в певних ситуаціях навіть бути готовими на самопожертву для своїх близьких. Таким чином батьки повинні здійснювати моральне виховання своїх дітей, що є складовою соціальної компетентності, через призму релігії. За допомогою вищезазначених настанов Августина Волошина можна провести бесіду з батьками на тему: «Августин Волошин: актуальні настанови для батьків сучасного покоління. Якщо ж вивчати на уроці з дітьми дану цитату Августина Волошина, то можна запропонувати учням написання історичного оповідання на тему: «Августин Волошин – духовний наставник українського народу».

У статті «Охорона дітей», яка вийшла друком 1911 року педагог виділяє одну найважливіших його цілей у процесі сімейного та шкільного виховання: «Главное же то, чтобы мы не лишь телесно охороняли детей, но и душевно, т. е. не лиш от голода, студени, несчастья охороняймо дитину, но и от грѣха, научати их вірі, молитві, обряду, завести их в духовну жизнь, учинити из них добрых християнов» [2, с. 32]. Ми цілком погоджуємося з такою думкою автора. Дитину можна навчити вірі в першу чергу через молитву. Але педагог вважав, що просто навчити дитину декільком молитвам

замало. За його переконаннями батьки повинні готувати своїх дітей до «діяльного духовного життя». [4, с. 23] Цими словами Августин Волошин хотів сказати що батьки повинні зробити так щоб дитина добре зоруміла свою релігію, щоб вона добре знала Біблію, Євангеліє і т. д. Саме релігія дає людині моральність, а моральність є одним з ключових чинників при формуванні соціальної компетентності.

Подібні настанови Августин Волошин давав і вчителям. Він зазначав: «учитель повинен шанувати релігію учеників і мати на увазі, що його повинністю є виховувати релігійно. Бо наука релігії дасть пізнання моральних правд, тут навчиться дитина, що є добродійство, що є гріх» [13, 275]. В цьому випадку Августин Волошин мав на увазі, що вчитель повинен поважати релігію кожного учня. І ця настанова педагога є дуже актуальною, адже однією з головних проблем в суспільстві є сутички на ґрунті релігії. З даної цитати випливає, що не важливо яка в дитини релігія, важливо щоб за допомогою релігії вчитель формував в дитини певну систему моральних цінностей. Під час вивчення на уроці цитат Августина Волошина що стосуються релігії можна запропонувати учням написати есе на тему: «Не важливо яка релігія, важливо за її допомогою вчитися добру».

Августин Волошин попереджав про те, що любов до дитини повинна бути адекватною. Він зауважував: «Природна любов родичів не раз багато шкодить дитині, коли не є обмежена свідомістю цілей виховання. Там, де мати і батько зі сліпої любові до дитини не виступають проти злих нахилів дитини, де родичі не мають часу займатися з дитиною, або де злий приклад дають їм, там із рідного дому дитина не понесе з собою нитку чесности, котра на все життя в'яже дітей добрих родин з родичами» [3, с.13]. Цими словами Августин Волошин намагався пояснити, що любов батьків до дитини повинна бути свідомою, що батьки повинні виховувати свою дитину за допомогою певних правил.

Крім того батьки повинні слідкувати за тим щоб дитина не переходила меж дозволеного. Педагог намагався донести те, що батьки повинні змалечку

розставляти дитині пріоритети, пояснювати де межа між добром і злом. І головне на чому в даному випадку наголошує педагог це те, щоб батьки на своєму прикладі показували як правильно вчиняти. Вчитель наголошує на тому, що, якщо батьки показуватимуть дитині поганий приклад, то з рідного дому вона не винесе нічого хорошого для себе. Це цілком справедлива думка.

Августин Волошин наголошував, що батьки повинні «воровати дітей від злого прикладу, своєю нерозумною строгістю не викликати в дитині страху..., розбещуванням не розвивати егоїзму». [6, с. 10]. Педагог намагався пояснити що батьки повинні адекватно виховувати дитину: не балувати занадто сильно, але у випадку якщо дитина робить щось не правильно не залякувати дитину.

Батьки повинні бути для дитини еталонним прикладом і батьків і людей. Якщо дитині показувати поганий приклад, якщо вона буде рости у вседозволеності, це в майбутньому може призвести до того що в дорослому віці вона покине своїх батьків напризволяще, не приділятиме їм уваги. Більше того, така дитина ставши дорослою, може трансформуватися у злочинця, адже в неї в голові не буде поняття про соціальну відповідальність, через не сформованість соціальної компетентності. Таким чином ця людина зашкодить не тільки іншим, а в тому числі й собі, адже несформованість соціальної компетентності не звільнить таку особу від відповідальності за свої вчинки. Найчастіше такі люди опиняються у в'язниці і їхнє життя йде під укіс. Під час вивчення на уроці настановчих цитат Августина Волошина, що стосуються морального виховання можна поставити учням запитання «Де межа між добром і злом?» і подивитися на те, як це питання розтлумачать учні і яку відповідь на нього дадуть.

Августин Волошин притримувався таких думок через те, що його так виховували. Згодом він за таким принципом виховував своїх дітей. Він виховував своїх дітей у атмосфері релігійності, любові до праці, поваги до старших. Хто знає, як би склалася доля цих сиріт, якби не Августин Волошин. Він дав своїм дітям найкраще виховання. Недарма ж всі його

вихованці називали його батьком. Не кожен може заслужити щоб прийомна дитина його так називала. Досліджуючи на уроці дані аспекти, можна запропонувати дітям написати есе на тему: «Августин Волошин – ідеал батька та людини».

Слід зазначити, що Августин Волошин розглядав формування соціальної компетентності в контексті громадянської. Він наголошував, що школа в даному випадку «повинна розвивати в учнів любов та захопленість народною мовою, розвинути любов та захопленість до народних інтересів та його культури» [3, с 12]. В даному випадку такий підхід педагога може здатися дивним, адже громадянська та соціальна це дві різні компетентності. Проте це лише один бік проблеми. Як вже було зазначено нами вище, соціальна компетентність передбачає не тільки нормальну взаємодію людини з суспільством, а й вимагає від людини допомоги у вирішенні суспільних проблем. Але людина навряд чи може допомогти вирішувати проблеми світового суспільства загалом. Людина має брати участь у вирішенні проблем того суспільства в якому вона знаходиться. Громадяни України є частиною перш за все українського суспільства. Отже вони повинні брати участь у вирішенні суспільних проблем України. Саме тому Августин Волошин наголошував, що треба формувати у дитини зацікавленість до народних інтересів, бо український народ складає собою українське суспільство.

Августин Волошин за своє життя робив все для того щоб його діяльність принесла суспільну користь. Зокрема, як вже зазначалося нами вище, у 1932-1933 роках він викривав правду про Голодомор, намагався зробити так, щоб правду про знущання радянської влади над українцями знали за кордоном. Крім того, він зі своїми соратниками, намагався з усіх сил допомогти голодуючим, щоб загинуло якомога менше людей. Такі дії Волошина мали колосальне значення. Хто знає, чи знали б закарпатці правду про Голодомор, якби не Августин Волошин. Обговорюючи з дітьми даний епізод доцільно було б запропонувати їм написання есе на тему: «Августин

Волошин – борець за справедливість». Дане завдання розраховано на те, щоб учні усвідомили що панівними в соціумі мають бути правда, а не брехня, справедливість, а не безкарність, добро, а не зло.

Крім того, Августин Волошин великий внесок зробив для українського суспільства, працюючи в товаристві «Просвіта», головним організатором якого він був. Це товариство за майже 20 років своєї діяльності зробило неоціненний внесок у розвиток на Закарпатті культури, освіти, науки. Якоюсь мірою «Просвіта» підготувала ґрунт для того, щоб суспільство було готовим до проголошення Карпатської України.

Як вже зазначалося нами раніше, соціальна компетентність вимагає від людини того щоб на шляху досягнення своїх особистих цілей вона не шкодила іншим людям. Августин Волошин зміг поєднувати в своєму житті священичу та політичну діяльність. Всі чудово знають що являє собою таке явище як політика в незалежності від епохи. Тривала політична діяльність може погіршити моральні якості людини незалежно від того якою ця людина була в минулому. Але Августин Волошин завжди залишався собою. Ціллю Августина Волошина було створення на території Закарпаття незалежної держави.

Під час боротьби за створення Карпатської України він міг піти іншим шляхом – діяти радикальніше, діяти не так прозоро, бути жорсткішим, адже його опоненти (москвофіли) діяли брудно, навіть не приховуючи цього. Можливо, таким чином політик зміг би набагато швидше домогтися проголошення незалежності Карпатської України. Але педагог вирішив не зраджувати своїм власним принципам і робити все чесно. Певно одним з його головних життєвих принципів був принцип: «Мета не виправдовує засоби». Можна запропонувати учням на уроці розтлумачити цю фразу і подивитися на результат. Результатом виконання школярами такого завдання має бути усвідомлення ними тієї істини, що незалежно від того, які в них цілі та плани на майбутнє, вони ніколи не мають переходити меж дозволеного. Школярі повинні зрозуміти що свобода їхніх дій та цілей закінчується там де

починається свобода іншої людини і що вони повинні засвоїти це для себе як правило на майбутнє. Сучасним педагогам варто приділяти цій проблемі якомога більше уваги. Адже у сучасному суспільстві є дуже поришеними випадки коли одні люди нахабно використовують інших заради досягнення своїх цілей.

Для того, щоб в своєму житті домогтися будь-якої цілі самотійно, реалізувати себе в соціумі треба працювати над собою, над своїми знаннями, бути наполегливим, в гарному сенсі цього слова впертим на шляху до своєї мети. Але сприяти розвитку інтелектуальних здібностей своєї дитини повинні в першу чергу батьки. Ось яку настанову з цього приводу дає вчитель Волошин: «дати дитині можливо більше способів ознайомлення з зовнішнім світом, і то щоби ознайомлення не було поверхове треба вважати аби з усіх сторін основно роздивлялась предмети дитина, аби могла переминяти, порівнювати і вишукувати схожості і різниці. Таким чином ті враження будуть інтенсивні і розумова діяльність жива» [2, с. 22]. Педагог намагався пояснити те, що сім'я має дати дитині можливість досліджувати світ, цікавитися тим як все функціонує у світі. Якщо батьки дотримуватимуться цієї настанови, і дитина змалечку буде тягнутися до знань, то в майбутньому це дасть можливість дитині гарно вчитися у школі, потім здобути гарну вищу освіту і як наслідок повноцінно самореалізуватися, знайти своє місце в суспільстві. Якщо ця або подібна настанова буде вивчатися на уроці в 11 класі, то можна запропонувати дітям написати коротку розповідь на тему: «Знання – гарантія самореалізації».

В одній зі своїх праць Августин Волошин наголошував: «спільність роботи приготує к товариському життю, к помаганню, к солідарности, справедливости, доброти!» [1, с. 46]. Августин Волошин мав на увазі, що потрібно зі школи привчати дитину до роботи в колективі. Це цілком справедливо. Колективні форми роботи на уроках формують в дитини комунікативну компетентність, сформованість якої є важливою умовою соціалізації. Є багато варіантів застосування колективної роботи під час

вивчення на уроці життя та діяльності Августина Волошина. Це може бути колективне обговорення проблемних питань, спільне складання учнями історичного портрету, написання вірша, створення інтелект-карти на тему «Діяльність Августина Волошина» і т. д.

У своєму «Заповіті» що був написаний 19 серпня 1944 року у Празі, Августин Волошин наголошував: «лиш загально християнська етика, що стоїть над народами й державами, може забезпечити й нашому народу почесне місце в родині цивілізованих націй» [14] Цими словами Августин Волошин намагався сказати те, що ми повинні мирно співіснувати з іншими народами, адже загально християнська етика пропагує любов і заперечує, засуджує вбивство. Ця цитата, зараз у воєнний час, є дуже актуальною для українців. Якщо християнська етика засуджує вбивство то війну тим паче. Християнська етика засуджуючи війну засуджує агресію.

Проте є країна яка розтоптала християнські принципи, використовуючи при цьому церкву. Найголовніше тут інше. Ми часто чуємо від втомлених війною людей, що росіян не треба жаліти, що російських військовополонених так само нещадно треба розстрілювати як вони розстрілюють наших полонених. Їхній жорстокості справді немає меж. Нещодавно в мережу потрапило відео на якому російський терорист відрубав голову українському військовополоненому. Але якщо ми будемо робити так, як роблять вони, це означатиме, що вони перемогли нас, оскільки зробили нас жорстокими. Тому ми повинні й надалі показувати, що ми поважаємо життя кожної людини, якою б ця людина не була і тим самим, демонструвати всім, що ми, на відміну від росіян, є частиною цивілізованого світу і стовідсотково заслуговуємо бути в родині цивілізованих націй.

Загалом, соціальна компетентність включає в себе: усвідомлення необхідності прийняття норм конкретного соціуму; усвідомлення необхідності розширення спеціальних знань-умінь із метою досягнення високого рівня адаптивності; осмислення й адекватна оцінка своїх можливостей у даній ситуації по досягненню передбаченого результату;

вміння (здатність, готовність) актуалізувати свій особистісний досвід стосовно конкретної ситуації; визначення можливих і найбільш ефективних способів діяльності, варіантів поведінки; готовність до прийняття особистої відповідальності за вибір власної поведінки у ситуації соціальної взаємодії. [40, 130]

На наш погляд соціальна компетентність дітей повинна будуватись на таких принципах:

- Формувати в дітей певну систему моральних цінностей, які би базувалися на не завданні шкоди іншим людям, повазі до особистих кордонів інших людей, повазі до прав людини в цілому;

- Формувати в дітей стимул до суспільно-корисної праці, бажання в майбутньому зробити для суспільства щось корисне;

- Формувати комунікативну компетентність шляхом колективної роботи, задля можливості ефективнішого формування завдяки цьому соціальної компетентності;

- Формувати в учнів вміння захистити свої особисті кордони, якщо виникає ситуація порушення цих кордонів з боку іншої людини.

Отже, за допомогою вивчення життя та діяльності Августина Волошина можна ефективно формувати в учнів соціальну компетентність. Соціальна компетентність Августина Волошина базувалася на таких принципах як любов до ближнього, праця в інтересах свого суспільства, прозора діяльність на шляху до досягнення своїх цілей. Якщо педагоги ставитимуть у приклад своїм учням Августина Волошина то в результаті ми отримаємо людей з високорозвиненою соціальною компетентністю, які зможуть діяти на користь українського суспільства.

ВИСНОВКИ

Дослідивши життя, діяльність та творчу спадщину Августина Волошина, ми можемо зробити висновок, що його внесок в педагогічну спадщину України є неоціненним, а сам він був людиною з взірцевими громадянською та соціальною компетентностями.

Громадянська компетентність Августина Волошина виражалася у його любові до України, розвитку її культури, розвитку національної освіти, державотворчій діяльності. Якщо наші вітчизняні педагоги будуть використовувати на уроках історії факти з життя Августина Волошина як засіб формування громадянської компетентності школярів, то рівень національної свідомості, почуття громадянського обов'язку серед учнівської молоді суттєво підвищиться. Зараз рівень громадянської свідомості, зважаючи на те якими темпами проходить дерусифікація населення, залишає бажати кращого. За умови інтеграції на постійній основі в навчальний та виховний процес школи життя та діяльності Августина Волошина як засобу формування громадянської компетентності школярів ми отримаємо шанс позбутися або, в гіршому випадку знизити до мінімуму, такі явища як відсутність в українців чіткої громадянської позиції, безціннісне ставлення до рідної мови, культурна безініціативність, колабораціонізм. Натомість ми отримаємо культурне піднесення і найкращу національну свідомість з усіх націй світу. Цей результат буде забезпечений за рахунок того, що на прикладі Августина Волошина і звичайно ж інших подібних до нього діячів вчителям вдасться сформувати в учнів розуміння того, за що можна і треба любити свою державу, усвідомлення учнями того, що всі права які вони мають – право на освіту, на медицину, на захист безпеки – усе це дає їм Україна.

Соціальна компетентність Августина Волошина виражається у любові до ближніх, чесності, милосерді, невтомній праці на користь свого суспільства. Якщо прививати дітям ці якості, приводячи при цьому приклад

Августина Волошина, то в результаті ми отримаємо ефективне формування соціальної компетентності школярів, що в свою чергу гарантує гармонійну взаємодію людей в українському суспільстві без булінгу, проявів релігійної нетерпимості та інших негативних суспільних явищ, або ж такі прояви стануть мінімальними. За умов використання в процесі навчання та виховання життєвого прикладу Августина Волошина можна ефективно сформувати в учнів цілісну систему моральних цінностей, правил поведінки в суспільстві, розуміння необхідності здійснення ними суспільно-корисної праці та водночас стимулювати таку діяльність. Такий підхід до формування даної компетентності забезпечить в майбутньому успішну самореалізацію дитини та здорову, ефективну взаємодію з окремими людьми та суспільством в цілому.

Отже, приводячи в приклад учням життя та діяльність Августина Волошина можна максимально розвинути їхні громадянську та соціальну компетентності. Головне, щоб педагоги нарешті почали приділяти формуванню цих компетентностей достатньо уваги, адже якщо таких заходів не буде вжито рівень національної та соціальної свідомості українців суттєво знизиться. Зараз ми є еталоном єдності для всього світу, тож треба цю єдність у перспективі плекати і розвивати аби врешті-решт не втратити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Твори Августина Волошина

1. Волошин А.І. О соціальному вихованню / Августин Волошин. – Ужгород : Друкарня акційного тов-ва «Унію», 1924. – 53 с.
2. Волошин А. Загальна педагогіка / Августин Волошин. – Ужгород : Накладом педагогічного товариства Підкарпатської Руси, 1932. – 25 с.
3. Волошин А.І. Дидактика / А. Волошин. – Ужгород : Накладом педагогічного товариства Підкарпатської Руси, 1933. – 38 с.
4. Волошин А. Методика народно-шкільного навчання (на правах рукопису) / А. Волошин. – Ужгород, 1935. – 113 с.
5. Волошин А. Педагогіка і дидактика / А.І. Волошин (на правах рукопису). – Ужгород, 1935. – 80 с.
6. Волошин А. Про брехливість дітей. – Ужгород : Друкарня «Свобода» в Ужгороді, 1935. – 36 с.
7. Волошин А. Про шкільне право будучої Української держави. – Прага, 1942. – 18 с.
8. Августин Волошин. Твори. - Ужгород, 1995. – 447 с.
9. Волошин А. Наш прапор // Свобода. - 1933. - 27 лип.
10. Волошин А. [Великоднє звернення до українців у Югославії]. Вістник українського товариства Просвіти у Загребі. 1939. Березень-квітень; Штефан А. Августин Волошин – президент Карпатської України. С. 109.
11. Волошин А. Заснування і розвиток “Просвіти” // Просвіта. - 1991. - №1

12. Волошин А. Вибрані твори.- Ужгород: ВАТ “Видавництво “Закарпаття”, 2002.

Опубліковані матеріали, мемуари, спогади, інтерв’ю, періодика

13. Волошин А. Педагогічні твори / упорядкування та передмова М.І. Кляп; підготовка текстів та примітки Д.М. Федаки. Ужгород : ВАТ «Вид-во «Закарпаття», 2007. 576 с.
14. Заповіт Волошина. *Карпатська Україна*. 1994. 14 квіт.
15. Інтерв’ю А. Волошина кореспонденту чеської газети «Лідове Новини». *Нова Свобода*. 1939. 12 січня.
16. Різдвяна промова прем’єра Карпатської України д-ра А. Волошина, оголошена по радіо на Святвечір до українського народу. *Нова Свобода*. 1939. 11 січня.
17. Штефан А. За правду і волю: Спомини і дещо з історії Карпатської України. Книга перша. Торонто, 1973 352 с.

Монографії, статті

18. Басараб В. Вегеш М. Життєвий шлях Августина Волошина/Науковий вісник Ужгородського університету/ Серія: Історія. Випуск 13, 2005, с. 8-48
19. Беднаржова Т. Августин Волошин – державний діяч, педагог, мислитель. Львів: Основа, 1995. 248 с.
20. Вегеш М. Історичні дослідження. Т. 3, Августин Волошин – педагог, політик, людина, Ужгород 2000 р. 357 с.

21. М.М.Вегеш, М.І.Кляп, В.Ю.Тарасюк, М.Ю.Токар, Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. Видавництво „Карпати” 2005.
22. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ : Парлам. вид-во, 2020. 472 с.
23. Вегеш М., Концур-Карабінович Н. Українська Греко-Католицька Церква в портретах. Ужгород: «АУТДОР-ШАРК», 2021. 347 с.
24. Віднянський С. Волошин Августин Іванович / Україна в міжнародних відносинах/ Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 5 Біографічна частина: А–М. Київ. 2014. 331 с.
25. Віднянський С. В., Вегеш М. М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення: монографія. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2021. 372 с.
26. Геревич М. Історіографія досліджень постаті Августина Волошина в українській науці/ Знання, освіта, право, менеджмент, 2021 № 1 (37) вип. 2
27. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20-30-х років ХХ ст. Івано-Франківськ, 1995. 128 с.
28. Ньорба Л. Августин Волошин – мислитель і борець за національну ідею. *Український теоретико-методологічний часопис Психологія і суспільство*. № 2 (48) 2012. С. 40–45
29. Стряпко І. Товариство «Просвіта» в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1920-1939) Ужгород Інформаційно-видавничий центр ЗППО. 328 с.
30. Штефан А. Августин Волошин – Президент Карпатської України. Накладом Українського Видавництва “Пробоем” Карпатський дослідний Центр. Торонто 1977, 208 с.

Методичні матеріали

31. Докторович М.О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2007. 20 с
32. Задорожна Л.К. Розвиток громадянських компетентностей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток громадянських компетентностей в Україні» (Київ, 17–18 березня 2016 р.) / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, Н. Г. Протасової, Ю.О. Молчанової. Київ : НАДУ, 2016. С. 17–21.
33. Макогончук Н.В., Голярдик Н.А., Гевко О.В. Методичні підходи до побудови портрету історичної особистості та їх використання в дидактиці історії./Інноваційна педагогіка. Науковий журнал. Вип. 51, Т. 2 - Видавничий дім «Гельветика» 2022. 207 с.
34. Пінчук А. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії. Автореферат ... к. пед. наук спец. : 13.00.02. – теорія і методика навчання історії. Київ, Інститут педагогіки АНП України. 2006. 21 с.
35. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С.18–20.
36. Ремех Т.О. Суть і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41
37. Ремех Т. Розвиток громадянської та соціальної компетентностей як завдання Нової української школи. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки та стратегії. Збірник тез всеукраїнської*

науково практичної конференції з міжнародною участю. С. 111–113. Київ 2020. 230 с.

38. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання». К., 2007. 267 с

39. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. [укладач Наталія Степанова]. Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. 44 с

40. Юрків Я. Теоретичні засади формування соціальної компетентності/Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки та стратегії/Збірник тез всеукраїнської науково практичної конференції з міжнародною участю с. 127–130. Київ 2020.230 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Августин Волошин, кінець XIX століття

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%BD_%D0%90%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

Виступ Августина Волошина на засіданні Сойму Карпатської України,
15 березня 1939

Джерело: https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/03/15/76954/view_print/

Додаток В

Хустська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 імені Августина Волошина

Джерело: <https://khust-miskrada.gov.ua/ssh-1-istoriya-shkoli/>

Пам'ятник Августину Волошину в Ужгороді

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%90%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81

%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%83 %D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE
%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%83 %28%D0%A3%D0%B6%D0%B3%D0
%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%29